

Fuglalíf Tjarnarinnar árið 2023

Ólafur K. Nielsen
Jóhann Óli Hilmarsson
Reykjavík og Stokkseyri
Mars 2024

ÁGRIP

Fuglafána Tjarnarinnar hefur verið vöktuð meira og minna samfelld frá 1973 eða í 51 ár. Fimm andategundir hafa verið árvissir varpfuglar lengstum á þessu tímabili: stökkönd, gargönd, duggönd, skúfönd og æður. Varpstofnum stökkandar, gargandar og duggandar hefur hnignað verulega og æðurin er horfin. Einn æðarbliki sást reyndar í vor, en síðasta æðarkollan sást vorið 2021 og síðast varð vart við æðarunga sumarið 2014. Það er aðeins skúfandastofninn sem ekki hefur gefið eftir til lengri tíma litið. Rauðhöfðaönd, nýr varpfugl, bættist við 2013, og svo urtönd 2015, toppönd er óreglulegur varpfugl. Langvarandi viðkomubrestur stendur andastofnunum fyrir þrifum. Þrjár meginskýringar eru á lélegri afkomu andarunga: (1) fæðuskortur; (2) afrán; og (3) hnignun búsvæða.

Tjörnin skartar ríkulegu fuglalífi yfir veturinn og fjöldi andfugla hefur þar vetursetu, mest áberandi í þeim hópi eru stökkönd, grágæs og álft. Vetrargestirnir byggja afkomu sína nær eingöngu á brauðgjöfum borgarbúa. Mest var um andfugla á árabílinu 1990–2005, er 800–1300 fuglar höfðu vetursetu, en síðan hefur hallað verulega undan fæti og síðustu ár hafa vetrargestirnir verið 600–800. Þessi fækkun vetrargesta bendir til þess að verulega hafi dregið úr brauðgjöfum almennings.

Tjörnin er fuglagarður í miðri borg og umsjón og ábyrgð þessa svæðis er á hendi borgaryfirvalda. Tilgangur með vöktun fuglastofna Tjarnarinnar er m.a. að veita ábyrgum yfirvöldum áreiðanlega lýsingu á ástandi stofnanna hverju sinni. Um árabíl hafa öll viðvörunarljós blikkað! Ástand fuglastofna Tjarnarinnar er óviðunandi og hér þarf að bregðast við! Viðbrögðin þurfa að taka miða af því að umsjón með Tjarnarfuglunum, Tjörninni sjálfri og friðlandinu í Vatnsmýri er langtímaverkefni sem þarf að vinna jafnt og þétt. Hér þarf að taka á málum á skipulagðan og agaðan máta og hafa skýra framtíðarsýn.

EFNISYFIRLIT

ÁGRIP.....	2
EFNISYFIRLIT	3
INNGANGUR	4
FUGLALÍF 2023	4
Grágæs	4
Álft.....	6
Gargönd	7
Rauðhöfðaönd.....	8
Stökkönd.....	8
Urtönd.....	9
Skúfönd.....	9
Duggönd	10
Æður	10
Toppönd.....	10
Gulönd	11
Hettumáfur.....	11
Kría	11
Aðrir fuglar	12
ANNAÐ STARF.....	12
Fuglaskilti	12
Vinir Tjarnarinnar.....	12
UMRÆÐA	12
HEIMILDIR.....	15
TÖFLUR.....	16

Forsíða: Rauðhöfðakolla með þrjá stóra dúnunga á Hústjörn í Vatnsmýri 9. júlí 2023.
Ljósmynd Jóhann Óli Hilmarsson.

INNGANGUR

Tjörnin og það fuglalíf sem þar þrífst hefur mikla þýðingu fyrir Reykvíkingsa. Mikilvægi svæðisins felst í útivistar- og fræðslugildi þess. Þangað kemur fólk, bæði til að ganga með bökkum Tjarnarinnar og njóta þess sem fyrir augu ber, og eins sækja margir þangað til að fóðra Tjarnarfuglana. Við fullyrðum að hvergi annars staðar á Innnesjum komast borgarar í slíkt návígi við fugla og af eins mörgum tegundum og raun ber vitni en við Tjörnina. Auðugt fuglalíf í miðri borg er ekki sjálfgefið. Til lengri tíma litíð þarf að varðveita búsvæði fuglanna á svæðinu, tryggja þeim aðgang að fæðu og frið til að lifa sínu lífi.

Fuglar hafa verið vaktaðir á Tjörninni á vorin og síðsumars flest ár frá sumrinu 1973. Tilgangurinn með vöktun Tjarnarfugla er að afla gagna sem lýsa langtíma stofnbreytingum þeirra. Þannig hafi borgaryfirvöld á hverjum tíma trúverðuga lýsingu á ástandi fuglastofnanna og geti brugðist við, halli undan fæti hjá Tjarnarfuglum. Þessi vöktun hefur beinst að andfuglum (álft, gæsum og öndum) og kríu, en aðrir fuglar hafi verið taldir meðfram.

Talið var þrisvar sinnum um vorið og sumarið 2023, í apríl, maí og júlí, og ein talning var gerð í desember. Allir fuglar voru taldir á Norðurtjörn, Suðurtjörn, Þorfinnstjörn, Vatnsmýrartjörn og Hústjörn, sem og í friðlandinu í Vatnsmýri (1. mynd). Talningar í maí gefa stærð varpstofna og talningar í júlí gefa viðkomuna og fjölda fellifugla. Talning í desember gefur fjölda vetursetufugla. Svæðið var auk þess heimsótt nokkrum sinnum þess utan til að huga að fuglum. Leitað var að upplýsingum um Tjarnarfugla á skráningarvefnum eBird (2024), oftast voru þær frá Aron Alexander Þorvarðarsyni (AAB). Hér á eftir verður fjallað sérstaklega um endur, gæsir og kríu, aðrar tegundir sem sáust eru nefndar.

FUGLALÍF 2023

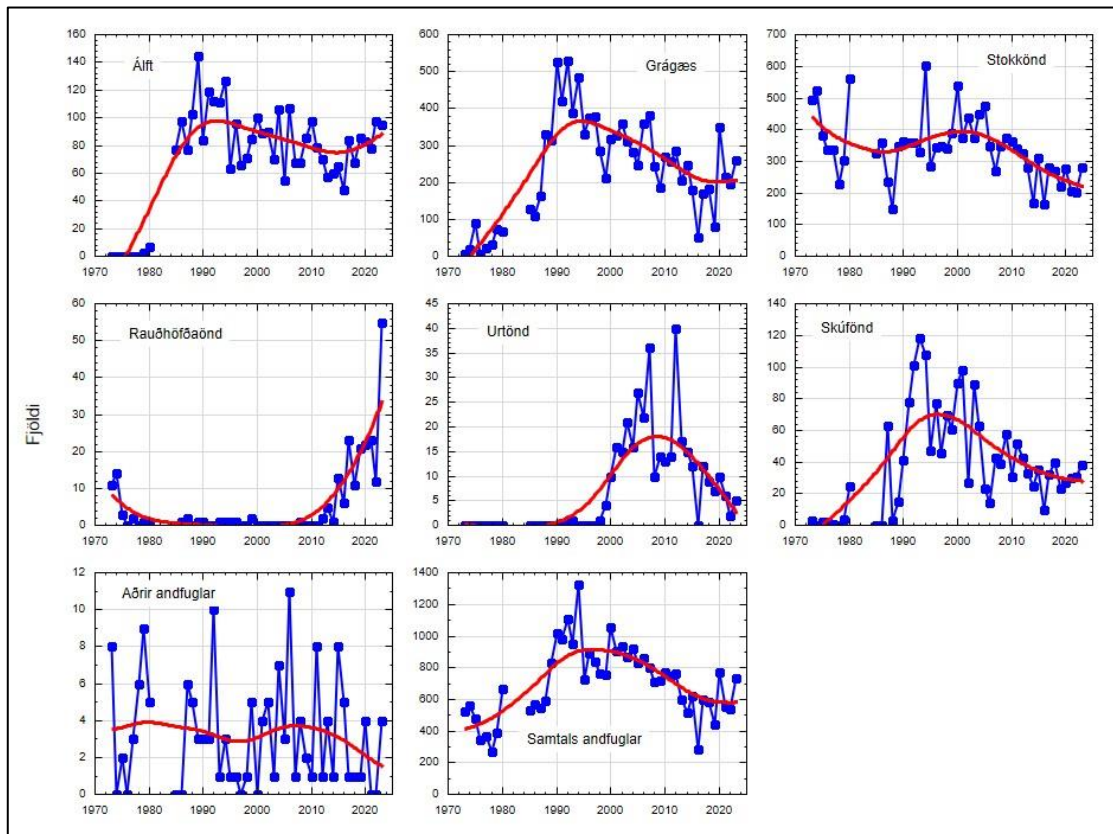
Fimm andategundir urpu við Tjörnina sumarið 2023. Stökkönd, gargönd, duggönd og skúfönd hafa verið árvissir varpfuglar frá upphafi talninga 1973. Einnig fundust rauðhöfðaendur með unga en rauðhöfðar hafa orpið þar nokkur síðustu ár. Urtönd hefur orpið árlega frá 2015 en sást ekki með unga í sumar. Sama á við um toppönd, hún er óreglulegur varpfugl við Tjörnina og sást þar í vor en engin merki voru um varp. Af sjaldgæfari öndum sást gulönd. Álft og grágæs eru daglegir gestir við Tjörnina árið um kring og nokkuð grágæsavarp er í Vatnsmýrinni. Hér fyrir neðan verður fjallað nánar um einstakar tegundir.

Grágæs

Þann 20. júlí sáust 93 fullorðnar gæsir og 29 gæsarungar (1. tafla, 3. mynd). Þetta er svipaður fjöldi og síðustu ár en veruleg fækkun frá því sem verið hefur síðustu 30 ár eða svo. Áður voru að jafnaði 200–300 gæsir á Tjörninni síðsumars. – Vetursetuhópurinn taldi 260 gæsir 26. desember. Vetursetuhópurinn var hvað stærstur á árunum um og uppúr 1990 (400–500 fuglar) en síðan hefur fækkað jafnt og þétt í honum (2. mynd).

1. mynd. Tjörnin og friðland fugla í Vatnsmýri. 1=Nordurtjörn, 2=Suðurtjörn, 3=Þorfinnstjörn, 4=Vatnsmýrartjörn, 5=Hústjörn og 6=friðland. Friðlandið er markað með síkjum. Mynd var tekin 17. júlí 2023 og sótt af Borgarvefsjá 29. janúar 2024.

2. mynd. Andfuglar á Tjörninni vetna 1973–2023. Byggir á talningum sem voru gerðar í lok desember viðkomandi ár. Gögn vantar fyrir árin 1981–1984. Rauðu ferlarnir sýna meginleitni gagnaraðanna.

3. mynd. Grágæs með unga í Vatnsmýri 9. júlí 2023. Ljós. JÓH.

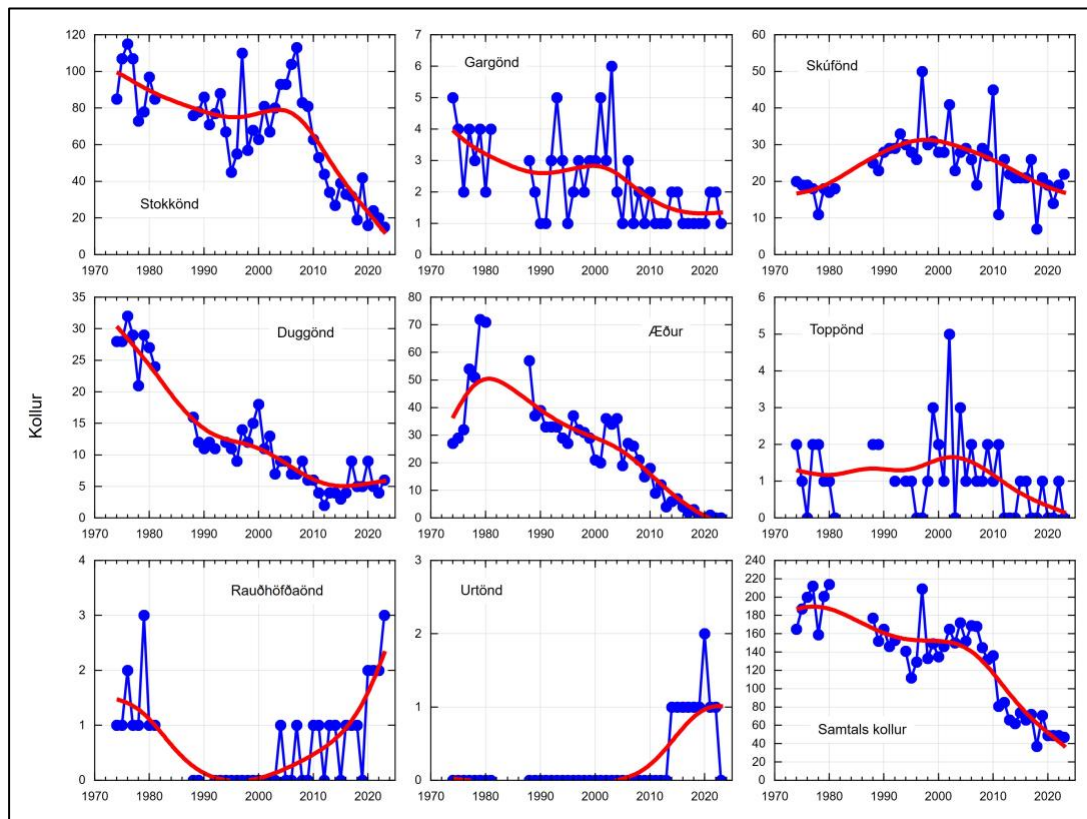
Álft

Í talningu 23. apríl sást 21 álft og tvær þann 14. maí. Álftir felldu flugfjaðrir á Tjörninni um sumarið og fellihópurinn taldi 25 fugla 20. júlí (1. tafla). Þetta er nýlunda við Tjörnina. Álftir, líkt og bæði endur og gæsir, fella allar flugfjaðrir í einu og álftirnar eru ófleygar í fimm til sex vikur á meðan nýjar fjaðrir vaxa. Fyrir 2020 voru álftir í felli

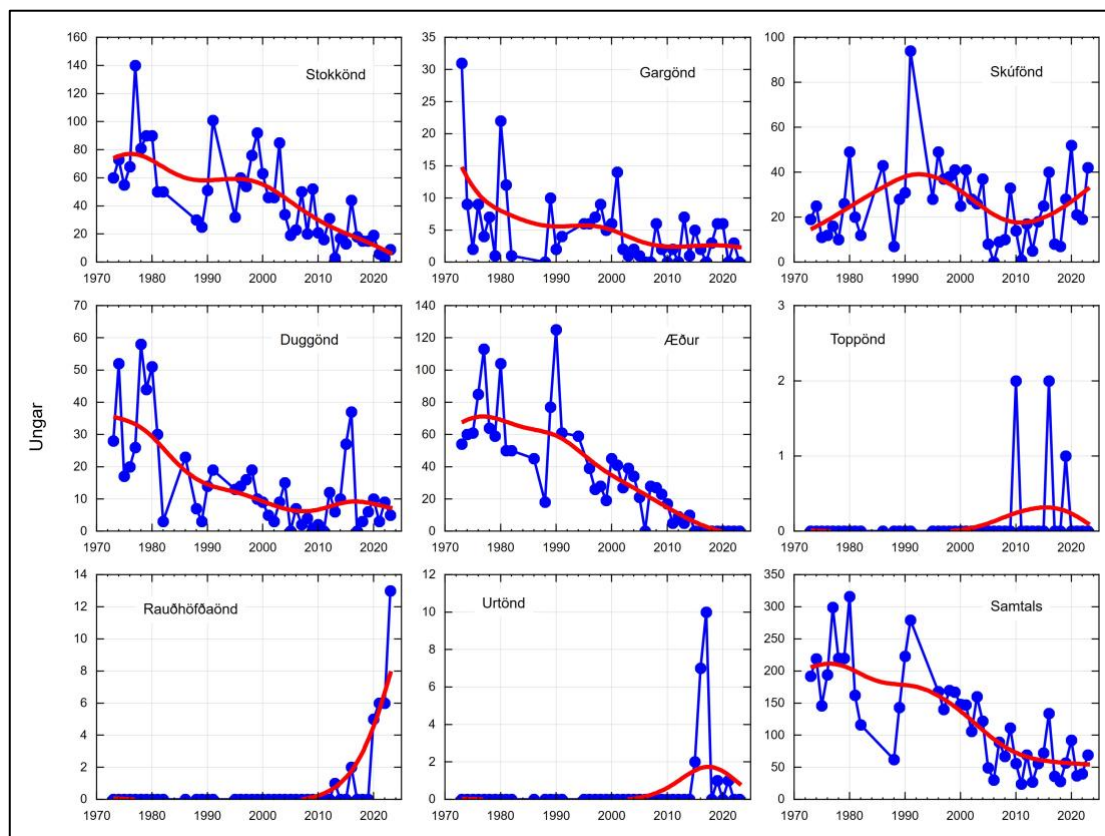
óreglulegir gestir á Tjörninni og aldrei fleiri en þrjár hvert sumar. Engin álfir felldi á Tjörninni sumarið 2019 en 5 sumarið 2020, 11 sumarið 2021 og 15 álfir sumarið 2022. Líklegasta skýringin á þessari aukningu er breytt fæðuframboð. Álfir eru grasbítar og vinsæl sumarfæða þeirra eru ýmsar vatnablöntur s.s. nykrur. Engar háplöntur fundust í Tjörninni 1973 þegar annar höfunda (ÓKN) hóf þar störf sem Tjarnarvörður. Síðar breyttist þetta og nykrubreiður voru orðnar áberandi í Hústjörn um nýliðin aldamót og í Tjörnnum norðan Hringbrautar um 10 árum síðar. Tvær nykrutegundir, smánýkra (*Potamogeton berchtoldii*) og fjallnýkra (*Potamogeton alpinus*), eru ríkjandi. Smánýkra þekur orðið meira og minna allan botn Suður- og Norðurtjarnar (Haraldur R. Ingvason o.fl. 2022). Það eru þessar nykrubreiður sem eru bithagar álfanna á sumrin. Á veturna, hins vegar, byggja álfirnir allt sitt á brauðgjöfum og vetursetuhópurinn taldi 95 álfir þann 26. desember. Fjöldi álfra í vetursetu var hvað mestur á árunum um og uppúr 1990 (110–140 fuglar) en síðan fækkaði og voru færstar á árabílinu 2013–2015 (50–65 fuglar) en hefur fjölgað aftur (2. mynd).

Gargönd

Gargandapar og tveir stakir steggir sáust á Tjörninni um vorið (1. og 2. tafla). Varpstofninn er svipaður og verið hefur frá árinu 2007 (eitt til tvö pör, 4. mynd). Engin kolla sást með unga í talningu í júlí (1. og 3. tafla). Gargendur hafa fellt flugfjaðrir á Tjörninni flest ár en aldrei margir fuglar. Í sumar taldi fellihópurinn 19 steggi og 4 kollur þann 20. júlí og þessi fellihópur hefur ekki verið stærri áður. Gargandahópur dvelur á Tjörninni haust hvert og þann 3. október voru þar 31 gargönd (AAB). Gargendur eru óreglulegir vetrargestir á Tjörninni, ein gargandarkolla sást í talningu þann 26. desember.

4. mynd. Andakollur á Tjörninni vorin 1974–2023. Gögn vantar fyrir allar tegundir árin 1982–1987, fyrir æður 1981 og duggönd 1993. Rauðu ferlarnir sýna meginleitni gagnaraðanna. Stærð varpstofns er miðuð við fjölda kolla sem sést í talningum að vori (apríl og maí).

5. mynd. Andarungar á Tjörninni síðsumars 1973–2023. Gögn vantar fyrir árin 1983–1985, 1987 og 1992 til 1993, einnig vantar stökkönd og gargönd 1986, stökkönd, gargönd, duggönd og skúfönd 1994, og æður 1995. Rauðu ferlarnir sýna meginleitni gagnaraðanna.

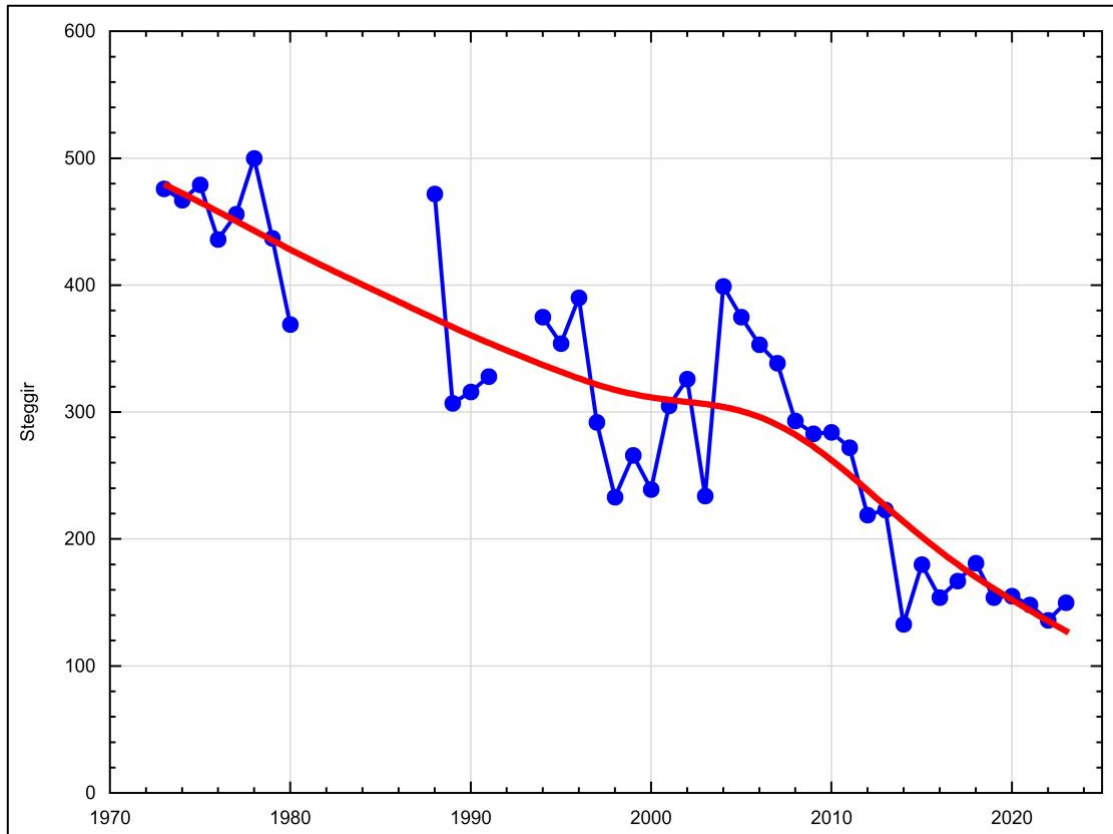
Rauðhöfðaönd

Tvö rauðhöfðapör og tveir stakir steggir sáu á Tjörninni um vorið en síðsumars sáu þrjár rauðhöfðakollur með samtals 13 unga (1. tafla). Síðsumars voru í fjaðrafelli á Tjörninni 6 steggir og tvær kollur auk ungamæðrana. Þann 3. september sáu alls 113 fuglar (AAP). Vetursetuhópurinn taldi 55 rauðhöfða þann 26. desember og aldrei hafa fleiri rauðhöfðar haft þar vetursetu (2. mynd). Rauðhöfðar hafa verið árvissir vetrargestir frá árinu 2012 og hópurinn hefur talið yfir 20 fugla síðustu ár en nú, líkt og að ofan greinir, nærri þrefalt stærri. Endurkoma rauðhöfðans í fuglafánu Tjarnarinnar eftir margra ára ládeyðu er einn ánægjulegasti viðburður síðustu ára.

Stökkönd

Í maí sáu 15 stökkandarkollur og 27 í júlí (1. tafla). Þetta er eitt lægsta gildið sem skráð hefur verið fyrir varpstofninn. Samanburður við fyrri ár sýnir að varpstofninn var sterkur á 8. áratug síðustu aldar (73–115 pör). Síðan fækkaði í stofninum og lágmark var 1995 (45 pör), eftir það óx hann jafnt og þétt og var kominn í 113 pör 2007. Aftur fækkaði fuglunum og hefur stofninn verið með allra minnsta móti 2014–2023 (4. mynd, 2. tafla). Samtals felldu 150 stökkandarsteggir flugfjaðrir á Tjörninni 2023 en það eru bæði heimafluglar og aðkomufuglar (1. tafla). Fellisteggjum hefur fækkað mikið frá því sem áður var og tölur fyrir árin 2014–2023 eru þær langlægstu frá upphafi talninga (6. mynd). Í lok júlí 2023 voru fjórar stökkandarkollur með samtals 9 unga og þetta er eitt lægsta gildið sem skráð hefur verið frá upphafi talninga 1973. Almennt hefur viðkoma stökkandarinnar verið slök allar götur frá 2005 (5. mynd, 3. tafla). Vetursetuhópurinn taldi 282 stökkendur 26. desember. Þessi hópur var hvað stærstur á 8. áratug síðustu aldar og svo aftur um og eftir aldamótin 2000, oftast 400–500 fuglar en stundum upp í

600 fugla. Frá aldamótum hefur fækkað jafnt og þétt í hópnum og síðustu ár hefur hann talið á bilinu 200–300 fugla (2. mynd).

6. mynd. Fellisteggir stokkandar á Tjörninni 1973–2023. Gögn vantar fyrir árin 1981–1987 og 1992 og 1993. Rauði ferillinn sýnir meginleitni gagnaraðarinnar.

Urtönd

Urtendur hafa orpið við Tjörnina frá 2015 og varppörin dvelja á tjörnum í Vatnsmýrinni. Urtendur eru felugjarnar og oft erfitt að koma auga á þær. Engar urtendur sáuust í talningum um vorið. Engir ungar sáuust síðsumar en 7 fullorðnir fuglar í felli (1. tafla). Urtendur hafa haft vetursetu á Tjörninni frá 1999 og það fjölgaði hratt í hópnum næstu vetur þar á eftir (2. mynd). Flestir voru fuglarnir 2012 eða 40, síðan hefur þeim fækkað. Í talningu 26. desember sáuust 5 urtendur. Vetursetufuglarnir hafa flestir haldið sig á Vatnsmýrartjörn og Hústjörn en áður líka á skurðum austast í Vatnsmýrinni. Þessum skurðum var spillt í tengslum við uppbyggingu á Hlíðarendasvæðinu.

Skúfönd

Í talningum í maí sáuust 23 skúfandarkollur en 27 kollur í júlí (1. tafla). Ellefu kollur voru með 42 unga á lífi í lok júlí (1. tafla). Stofnbreytingar skúfandar hafa verið frábrugðnar stofnbreytingum annarra Tjarnaranda. Skúfandastofninn óx á árunum 1980–1998, úr tæplega 20 pörum í liðlega 30 pör, stofninn minnkaði síðan en hefur frá 2013 talið um 20 pör (4. mynd, 2. tafla). Toppar í fjölda skúfanda árin 1997, 2002 og 2010 helgast líklega af tímabundnum heimsóknum aðkomufugla, frekar en raunverulegri aukningu í varpstofni. Viðkoma skúfanda batnaði jafnt og þétt á sama tíma og skúfandastofninn óx á 8. og 9. áratug 20. aldar og var í hámarki á fyrrihluta 10. áratugarins, nokkrum árum á undan hámarki í stofnstærð. Frá miðjum 10. áratugnum hefur viðkoman verið lakari og sérstaklega hafa árin frá og með 2005 verið mögur ef undan eru skilin árin 2009, 2016, 2020 og árið í ár. Leitni í fjölda skúfandarunga, frá lægðinni 2005–2008, hefur þó verið upp á við (5. mynd, 3. tafla). Viðkoman í ár, 42

ungar, er mjög góð og reyndar er gildið það fjórða hæsta frá upphafi mælinga 1973 (7. mynd). Skúfendur hafa verið nær árvissir vetrargestir við Tjörnina frá 1973 (2. mynd). Fyrstu árin, sem talningarnar spanna, voru fuglarnir fáir en síðan fjölgaði í hópnum og flestir voru fuglarnir 80–120 á árunum um og eftir 1990. Vetursetuhópurinn taldi 38 fugla 26. desember (1. tafla).

7. mynd. Skúfandarkolla með unga á Hústjörn 9. júlí 2023. Ljós. JÓH.

Duggönd

Í talningum um vorið sáust 6 duggandarkollur en í talningu í júlí sáust 5 kollur (1. tafla). Duggöndum á Tjörninni hefur fækkað jafnt og þétt allar götur frá 1980, ef undan er skilið sex ára tímabil um síðustu aldamót. Botninum virðist hafa verið náð 2009 og síðan hefur stofninn haldist tiltölulega stöðugur eða 5–9 pör (4. mynd, 2. tafla). Viðkoman 2023 var slök og tvær kollur voru með samtals 6 unga á lífi 20. júlí (1. tafla). Viðkoma duggandar hefur verið léleg um langa hríð, undantekningar voru árin 2015 og 2016 (5. mynd, 3. tafla). – Engin duggönd hafði vetursetu veturinn 2023–2024.

Æður

Einn æðarbliki sást á Tjörninni vorið 2023. Æðarfuglinn er útdauður sem varpfugl við Tjörnina, síðast komust upp æðarungar sumarið 2014 og síðasta æðarkollan sást vorið 2021.

Toppönd

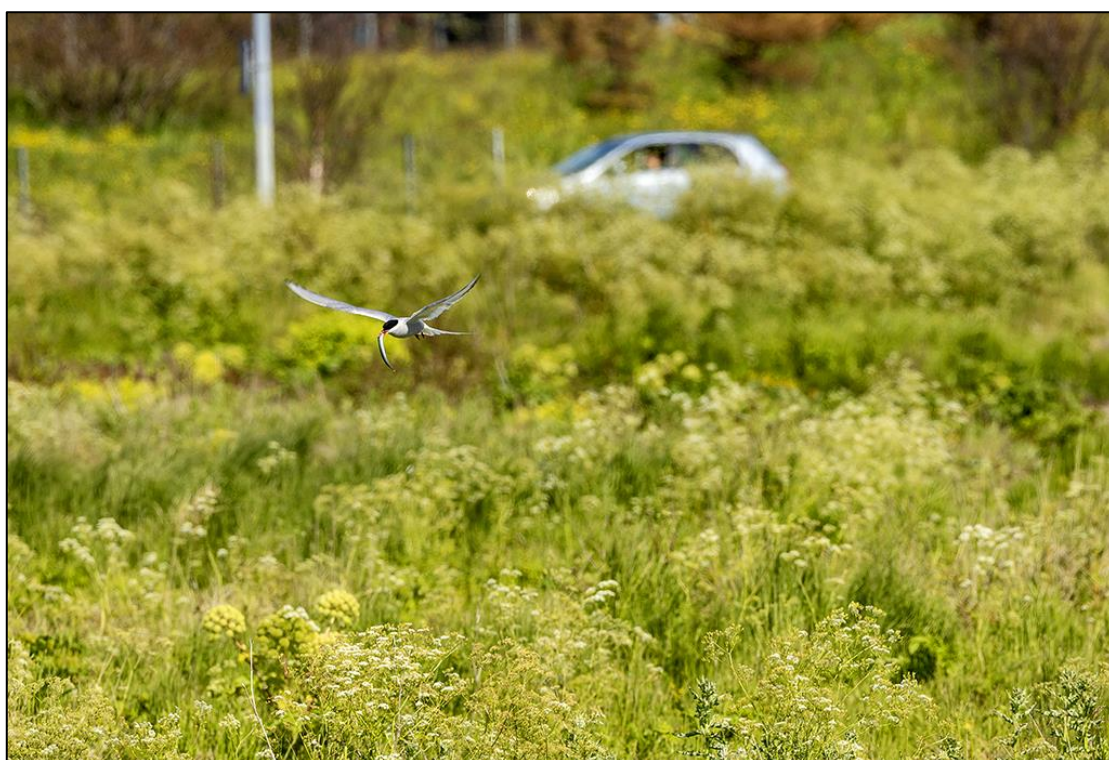
Toppönd er árviss gestur á Tjörninni og sést þar á öllum tímum árs. Flest voru fáein pör á svæðinu (1–5 pör, 4. mynd) og toppendur verpa þar endrum og eins (5. mynd). Eitt toppandapar sást á Tjörninni síðastliðið vor, engin merki voru um varp (1. tafla). Par sást í október (AAP). Engin toppönd sást í talningu í lok desember (1. tafla).

Gulönd

Gulendur voru árvissir vetrargestir á Tjörninni 1976 til 1983 en hurfu svo af vettvangi og sáust ekki í áratugi. Vorið 2020 sáust loks aftur gulendur og þær hafa síðan dvalið á svæðinu vor og haust. Í ár sáust tveir gulandarsteggir á Tjörninni í mars og svo stakur steggur í október. Gulendur eru fiskiætur að upplagi en nýlega hefur það gerst að þær sækja í brauðgjafir hér á Innnesjum, nánar tiltekið á Elliðaánum og Læknum í Hafnarfirði. Gulendurnar á Tjörninni hafa fram til þessa ekki sést taka brauð.

Hettumáfur

Hettumáfar dvelja við Tjörnina árið um kring og verpa sum ár. Um 15 varpleg hettumáfapör voru í friðlandinu í Vatnsmýri þann 24. apríl. Nokkur pör reyndu fyrir sér með varp, legið var á 12 hreiðrum 13. júní og þann 20. júlí voru þar 21 fullorðinn hettumáfur og 11 nýfleygir ungar.

8. mynd. Kría með sandsíli yfir Vatnsmýrartjörn 9. júlí 2023. Kerfilsbreiður eru áberandi í friðlandinu. Ljósm. JÓH.

Kría

Kríuvarp var á tveimur stöðum við Tjörnina 2023, í Vatnsmýri og Þorfinnshólma. Þetta er sama dreifing og verið hefur á kríuvarpinu frá árinu 2012. Í talningu 14. maí sáust 41 kría við Tjörnina. Hreiður voru talin 13. júní voru þá samtals 157 hreiður við Tjörnina, í hólmanum í Vatnsmýrartjörn voru 110 hreiður og í Þorfinnshólma voru 47 hreiður. Í talningu 20. júlí sáust 140 fullorðnar kríur og 54 ungar. Varpárangur var ágætur miðað við síðustu ár. Tjarnarkríurnar sækja mikið til sjávar eftir æti, sem er fyrst og fremst sandsíli (8. mynd). Kríur sáust bera sandsíli í sumar og það virtist ekki vera fæðuskortur líkt og svo oft undanfarin ár. Vargar (minkar, kettir og sílamáfar) hafa herjað á kríuvarpið á umliðnum árum en ekki varð vart við slíkt í sumar.

Aðrir fuglar

Sílamáfi hefur eitthvað fækkað við Tjörnina frá því sem áður var þegar þeir skiptu hundruðum vor og haust; þann 23. apríl sáust 145 sílamáfar, 65 þann 14. maí og 20 þann 20. júlí. Af öðrum tegundum máfa sáust stormmáfur, svartbakur, hvítmáfur, bjartmáfur og silfurmáfur. Hópur af húsdúfum heldur til við norðurenda Tjarnarinnar allt árið. Dúfum hefur fækkað mikið á Innnesjum og er þetta einn af fáum dúfnahópum sem eftir er. Þessi dúfnahópur hefur talið 40–50 síðustu ár, 32 dúfur sáust í talningu 14. maí, 35 dúfur þann 20. júlí og 33 dúfur 26. desember.

Ekki var gerð tilraun til að meta fjölda mófugla í Vatnsmýrarfriðlandi en tjaldar, sandlóa, stelkur og maríuerla sáust með unga, jafnframt sáust varplegir hrossagaukar og þúfutittlingar. Auk þess sáust í Vatnsmýri tveir jaðrakanar í maí og byrjun júní og tveir spóar í maí. Einn og tveir óðinshonar sáust frá miðjum júní framí júlíbyrjun (AAP).

ANNAÐ STARF

Fuglaskilti

Skýrsluhöfundar sáu um að útbúa og skipta út fuglaskiltum við Iðnó, en það var gert tvisvar á árinu, í apríl (þema skiltanna var varptíminn) og í september (þemað var vetrargestir).

Vinir Tjarnarinnar

Um 20 sjálfboðaliðar á vegum Fuglaverndar og Norræna hússins tóku til hendinni 15. apríl í Vatnsmýrarfriðlandi og hreinsuðu rusl úr síkjum, klipptu runna og tré og löguðu bakkavarnir. Þetta starf hófst 2013 og hefur síðan verið á hverju vori, nema ekki 2020 vegna kófsins. Sjá líka: <https://fuglavernd.is/verkefningin/hollvinir-tjarnarinnar/>.

UMRÆÐA

Fuglalífi Tjarnarinnar hefur hnignað á liðnum árum og áratugum og það er óumdeilt. Við teljum að þrjár megin skýringar séu á þessari þróun og höfum rökstutt það í fyrri skýrslum. Skýringar okkar eru:

- **fæðuskortur**
- **afrán**
- **hnignun búsvæða.**

Við höfum áður rætt ítarlega mögulegar mótvægisáðgerðir og viljum í því sambandi benda á Tjarnarskýrslur frá 2011 og 2012 (Ólafur K. Nielsen og Jóhann Óli Hilmarsson 2011 og 2012, sjá líka Ólaf K. Nielsen 2013). Boðskapur okkar er sá sami og fyrr og í hnotskurn felast tillögur okkar í því að viðhalda umgjörðinni, stunda ræktunarstarf og hafa eftirlitsmann með Tjarnarfuglunum. Umgjörðin er svæðið í heild sinni: tjarnir, bakkar, hólmar og friðlandið í Vatnsmýri (1. mynd). Umgjörðin nær einnig til vatnasviðs Tjarnarinnar. Með viðhaldi er átt við verk líkt og að koma í veg fyrir landbrot í Vatnsmýrinni, tryggja að hávaxnar plöntur líkt og hvönn og kerfill kaffæri ekki kríuvarpið, meindýravarnir o.fl. Með ræktunarstarfi er vísað til árangurs andasleppinganna frá 1956 og 1957 og okkar tillaga er að haldið verði áfram með slíkt starf. Eftirlitsmaður með Tjarnarfuglum sinnir daglegum þörfum fuglanna yfir vor og sumar.

Sumum af tillögum okkar um aðgerðir hefur verið fylgt eftir og við fögnum því. Nægir hér að nefna stofnun friðlands fugla í Vatnsmýri á sínum tíma, síðar slepping andarunga 2014 og 2015, og umbætur í kríuvarpinu í Þorfinnshólma og Vatnsmýri. Við viljum nota tækifærið og benda á nokkur atriði sem þurfa skoðunar varðandi lélega viðkomu Tjarnarfugla og gróður- og búsvæðavernd.

Ætíhvönn hefur lagt undir sig hólmana í Norðurtjörn (Litlahólma og Stórahólma) og gert kríuna fráhverfa þeim. Þessir hólmar voru áður fyrir mikilvægir varpstaðir kríu. Nýleg eyðing hvannar í Þorfinnhólma og gerð malarflata í hólma Vatnsmýrartjarnar hafa gert kríunni auðveldara fyrir með varp á þeim stöðum. Það þarf eitthvað svipað að gera í hólum Norðurtjarnar. Í þessu sambandi má nefna að Stórahólminn var tyrfður á hverju vori á 8. áratugnum og jafnframt útbúnar hreiðurskálar fyrir endur.

Hvað ræður því að viðkoma Tjarnarandanna er jafnléleg þessi árin og raun ber vitni? Er það fæðuskortur sem ræður mestu eða afrán? Þessu þarf að svara og að nýta þá þekkingu til að bregðast við. Ef það er fæðuskortur sem hamlar, þá þarf hreinlega að fódra andarungana á meðan þeir vaxa úr grasi. Ef það eru afræningjar sem eru flöskuhálsinn, þá þarf að farga þeim eða stugga í burtu.

Svipað á við um kríuvarpið. Af hverju vegnar kríunni jafnilla og raun ber vitni síðustu ár? Mögulega skiptir hér mestu skortur á sandsílum í sjó við Reykjavík, en afræningjar gætu líka leikið hér stórt hlutverk. Í því sambandi nægir að minna á að minkur lék lausum hala í kríuvarpinu í Vatnsmýrinni í júní 2017 og líka hafa kettir sést þar á veiðum. Einnig hafa sílamáfar herjað á varpið og drepit unga líkt og 2022. Við getum ekkert gert við fæðuskorti en það er óþolandi að horfa upp á afræningja spilla þessu varpi sem er ein helsta prýði Tjarnarinnar.

Fjöldi vetursetugesta við Tjörnina ræðst mjög líklega af fæðuframboði. Það sem dregur fuglana að eru brauðgjafir borgarbúa, það er lítið annað sem Tjarnarfuglarnir hafa að éta á þessum árstíma. Mælingar veturinn 1998–1999 sýndu að brauðgjafir stóðu undir fæðuþörf þeirra helga daga en ekki virka (Ólafur K. Nielsen 1999). Líklegasta skýringin á fækkun vetrargesta er að dregið hafi úr brauðgjöfum.

Einn tilgangur með Vatnsmýrarfriðlandi var að varðveita þann votlendisgróður sem forðum einkenndi Vatnsmýrina. Úttekt var gerð á flóru friðlandsins 2003 (Jóhann Pálsson 2003). Miklar breytingar hafa orðið síðan og hefur skógarkerfill, sem er ágeng framandi tegund, meðal annars lagt undir sig stórar spildur. Þistill og fleiri framandi og ágengar tegundir eru líka til vandræða. Með tilliti til þessara breytinga er tillaga okkar að gróðurúttekt verði endurtekin. Jafnframt verði tækifærið notað og gerð úttekt á varpi bæði anda og mófugla í Friðlandinu.

9. mynd. Tjarnarsefið austan megin í Suðurtjörn 13. júní 2023. Girðingin verndar það gegn beit. Fjarst sést breiða af tjarnalilju við bakkann. Ljós. JÓH.

Framtíð gulstararbreyðanna í Suðurtjörn tengist gróðurvernd við Tjörnina. Þessar breiður eru síðustu leifar af gulstararengi sem var við suðurenda Tjarnarinnar, annað er komið undir uppfyllingar. Væntanlega hefur gulstörin vaxið á þessum stað í aldir eða árpúsundir. Önnur breiðan (171 m²) og sú stærri er í suðausturenda Suðurtjarnar og hin er í suðvesturendanum (124 m²). Síðustu tvo áratugi hafa bæði gæsir og álfir sótt mjög í gulstörina á vorin og sumrin, fuglarnir bíta blöðin eða rífa plönturnar upp. Til að verjast þessum ágangi hafa breiðurnar verið girtar af. Girðingarnar voru endurnýjaðar um síðastliðið vor og þarf að halda þeim við árlega, þær fara illa á veturna, þegar ís er á Tjörninni (9. mynd). Úttekt var gerð á ástandi girðinganna í febrúar 2024. Ástand þeirra er lélegt, þær halda ekki álfum og gæsnum úti, og þurfa endurnýjunar við!

Tjarnalilja eða tjarnasverðlilja (*Iris pseudacorus*), sem er vatnaplanta, var gróðursett í Þorfinnstjörn rétt eftir aldamót (sjást á loftmynd frá 2006). Þetta er framandi tegund í íslensku vistkerfi og skilgreind sem ágeng tegund bæði í Norður-Ameríku og Suður-Afríku, þar sem hún myndar einsleitar breiður og útrýmir innlendum vatnaplöntum (Wikipedia 2023). Blöð og rætur tjarnalilju eru eitruð og grasbítar, líkt og gæsir og álfir, snerta hana ekki. Flatarmál tjarnaliljubreiðanna í Þorfinnstjörn var 255 m² í júlí 2023. Liljan hefur dreift sér yfir í Suðurtjörn og þar eru að myndast breiður með bökkum. Við hvetjum til þess að tjarnaliljan verði fjarlægð!

Mikið landbrot hefur verið í Friðlandinu (Ólafur K. Nielsen og Jóhann Óli Hilmarsson 2017). Það verður að bregðast við þessu á einhvern máta og tryggja að aldan brjóti ekki bakkann líkt og reyndin hefur verið á liðnum árum.

Vatnsbúskapur Tjarnarinnar gæti verið í hættu vegna mikilla framkvæmda víða í Vatnsmýri eða í jaðri hennar. Bæði eru framkvæmdir í Hlíðarenda og svo stendur til að

byggja við sunnanverðan Flugvöllinn. Þessar framkvæmdir gætu haft áhrif á vatnsbúskapinn og þarf að vakta hann gjörla og bregðast við, stefni í óefni.

Í lokin, líkt og við gerum ævinlega í þessum skýrslum, er rétt að minna á að borgaryfirvöld mörkuðu á sínum tíma stefnu varðandi lífríki Tjarnarinnar. Um það má lesa í bókinni „Tjörnin, saga og lífríki“ sem kom út á vegum Reykjavíkurborgar árið 1992. Þar segir m.a. á bls. 165 í kafla 8, „Framtíð Tjarnarsvæðisins“ sem er eftir Inga Ú. Magnússon, Einar E. Sæmundsen, Gísli M. Gíslason, Halldór Torfason og Jóhann Pálsson:

„Fjölbreytt andalíf Tjarnarinnar er að miklu leyti mangert og komið var upp vísi að fuglagarði á svæðinu á sjötta ártugnum. Þessi tegundaauðlegð hefur bæði skemmti- og fræðslugildi og ber að vinna áfram í sama anda. Forsenda fyrir slíku ræktunarstarfi er að skipulegt eftirlit sé með Tjarnarfuglunum, bæði almenn umhirða, til dæmis að fódra unga, eyða vörögum, vakta varplönd og fleira, og eins að fylgjast með stofnstærð og viðkomu Tjarnarfugla, þannig að á hverjum tíma sé vitað hvað sé þar af fugli og hvort ákveðnum tegundum sé að fækka eða þær jafnvel að hverfa.“

HEIMILDIR

eBird 2024. eBird: *An online database of bird distribution and abundance* [web application]. eBird, Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, New York. Available: <http://www.ebird.org>. (sótt 31.01.2024).

Haraldur R. Ingvason, Stefán Már Stefánsson & Finnur Ingimarsson 2022. Vöktun á lífríki Tjarnarinnar í Reykjavík 2021. Fjölrit nr. 2-22. Náttúrustofa Kópavogs.

Ingi Ú. Magnússon, Einar E. Sæmundsen, Gísli M. Gíslason, Halldór Torfason & Jóhann Pálsson 1992. Framtíð Tjarnarsvæðisins. Bls. 161–171 í *Tjörnin, saga og lífríki*. Reykjavíkurborg. 197 bls.

Jóhann Pálsson 2003. Friðlandið í Vatnsmýrinni, flóra og gróðurfar í friðlandi fyrir fugla í Vatnsmýrinni. Umhverfis- og heilbrigðisstofa. UHR 11-2003_6.

Ólafur K. Nielsen 1999. Tjarnarfuglar og brauðgjafir. Skýrsla til Garðyrkjustjóra, 13 bls.

Ólafur K. Nielsen 2013. *Til varnar Tjörninni, minni gömlu fósturu!* Fuglar 9: 30-35.

Ólafur K. Nielsen & Jóhann Óli Hilmarsson 2011. *Fuglalíf Tjarnarinnar árið 2011*. Skýrsla til Garðyrkjustjóra, 14 bls.

Ólafur K. Nielsen & Jóhann Óli Hilmarsson 2012. *Fuglalíf Tjarnarinnar árið 2012*. Skýrsla til Garðyrkjustjóra, 17 bls.

Ólafur K. Nielsen & Jóhann Óli Hilmarsson 2017. *Fuglalíf Tjarnarinnar árið 2016*. Skýrsla til Garðyrkjustjóra, 15 bls.

Wikipedia 2023. *Iris pseudacorus*. https://en.wikipedia.org/wiki/Iris_pseudacorus (sótt 19.2.2023).

TÖFLUR

1. tafla. Álftir, gæsir og endur á Tjörninni 2023. Samtals voru gerðar þrjár heildartalningar á fuglum um vorið og sumarið og ein talning í desember. Í töflunni er sýnt hvað sást af álfum, gæsnum og öndum í þessum talningum.

Tegund	kyn/aldur	23.4.2023	14.5.2023	20.7.2023	26.12.2023
Álft	ógr. aldur	21	1	25	95
Grágæs	fullo.	94	45	93	260
Grágæs	ungar	0	0	29	0
Stökkönd	steggir	59	36	150	...
Stökkönd	kollur	44	15	27	...
Stökkönd	ókyng.	0	0	0	282
Stökkönd	ungar	0	0	9	0
Gargönd	steggir	3	2	19	0
Gargönd	kollur	1	1	4	1
Gargönd	ungar	0	0	0	0
Rauðhöfði	steggir	2	4	6	...
Rauðhöfði	kollur	2	2	5	...
Rauðhöfði	ókyng.	0	0	0	55
Rauðhöfði	ungar	0	0	13	0
Urtönd	ókyng.	0	0	7	5
Urtönd	steggir	0	0
Urtönd	kollur	0	0
Duggönd	steggir	6	9	0	0
Duggönd	kollur	6	6	5	0
Duggönd	ungar	0	0	6	0
Skúfönd	steggir	43	33	25	...
Skúfönd	kollur	23	22	27	...
Skúfönd	ókyng.	0	0	0	38
Skúfönd	ungar	0	0	42	0
Toppönd	steggir	2	0	0	0
Toppönd	kollur	1	0	0	0

2. tafla. Andakollur á Tjörninni í Reykjavík vorið 2023, samanborið við meðaltal áráanna 1974–2023.

	Sto	Gar	Rau	Urt	Skú	Dug	Æðu	Top	Samtals
Talning 2023	15	1	2	0	22	6	0	1	47
Meðaltal 1974–2023	66,9	2,3	0,7	0,2	24,4	12,1	25,0	1,1	131,1
Hámark	115	6	3	2	50	32	72	5	216
Lágmark	15	1	0	0	7	2	0	0	37
Staðalfrávik	28,7	1,3	0,8	0,5	8,2	8,3	18,5	1,1	52,6
Breytileikastuðull	43%	57%	118%	209%	33%	69%	74%	94%	40%
Ár (n)	44	44	42	44	44	43	43	41	42

Breytileikastuðull er hlutfall staðalfráviks af meðaltali. Gar er gargönd, Rau er rauðhöfðaönd, Sto er stökkönd, Urt er urtönd, Skú er skúfönd, Dug er duggönd, Æðu er æður og Top er toppönd.

3. tafla. Andarungar á Tjörninni í Reykjavík síðsumars 2023, samanborið við meðaltal áráanna 1973–2023.

	Sto	Gar	Rau	Urt	Skú	Dug	Æðu	Top	Samtals
Talning 2023	9	0	11	0	42	6	0	0	70
Meðaltal 1974–2023	45,3	5,0	0,8	0,5	25,5	14,8	34,7	0,1	125,5
Hámark	140	31	13	10	94	58	125	2	316
Lágmark	3	0	0	0	0	0	0	0	24
Staðalfrávik	31,0	6,1	2,4	1,9	17,5	14,7	32,4	0,4	77,5
Breytileikastuðull	69%	121%	315%	380%	69%	99%	93%	385%	62%
Ár (n)	43	43	43	43	44	44	44	43	42

Breytileikastuðull er hlutfall staðalfráviks af meðaltali. Gar er gargönd, Rau er rauðhöfðaönd, Sto er stökkönd, Urt er urtönd, Skú er skúfönd, Dug er duggönd, Æðu er æður og Top er toppönd.